

УДК 378.147.018.43-026.12-024.63:811'243
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-37>

Аліна КОВАЛЕНКО,
orcid.org/0000-0001-6053-0992
викладач кафедри англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна) alichka.kovalenko@gmail.com

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ: СПЕЦИФІКА ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ

У статті розглядається проблема дистанційного навчання іноземної мови за умов пандемії у закладах вищої освіти. Значна увага приділена диференціації понять «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання». Акцентована увага на специфічних особливостях предмету «іноземна мова». Схарактеризовано організаційно-методичні моделі дистанційного навчання. Виокремлено переваги та недоліки дистанційного навчання. Визначено найефективніші форми організації занять з іноземної мови, що застосовуються у процесі дистанційного навчання. Виокремлено фактори, які важливо враховувати під час вибору платформи для дистанційного навчання іноземної мови: інтерфейс, можливість викладання різноманітних матеріалів, включаючи аудіо- та відеозаписи, презентації та посилання на корисні Інтернет-ресурси, автоматичний розрахунок статистики відповідей і контроль активності слухачів. Обґрунтовано переваги онлайн-заняття як високорезультативної форми дистанційного навчання іноземної мови. Надана коротка характеристика деяким прийомам і методам викладання англійської мови дистанційно, проаналізовано їхню специфіку. Ефективним прийомом удосконалення іноземної мови можна вважати тематичні презентації з огляду на те, що використання цього виду навчальної діяльності дозволяє інтенсифікувати засвоєння навчального матеріалу. Вони можуть бути успішно використані викладачем на будь-яких етапах навчального процесу: введення та закріплення лексичного і граматичного матеріалу, контролю вивченого матеріалу тощо. Така інтерактивна форма дистанційного навчання, як веб-квест дає змогу здобувачам освіти розширити й удосконалити знання з іноземної мови, аналізувати та синтезувати інформацію, отриману з мережі Інтернет, і реальні знання, продемонструвати у цікавій формі групі своє розуміння результатів проведеної роботи. Визначено, що одним із методів, який сприяє розвитку мовної компетенції, більш швидкому та міцному засвоєнню навчального матеріалу, має високий рівень мотивації здобувачів освіти, є гра. Серед ігрових видів діяльності можна також виокремити ділові ігри, проектування, індивідуальні та інноваційні ігри, «контурні» ділові ігри та моделювання ситуацій, пошуково-апробаційні, проблемно-орієнтовані, рольові, педагогічні та керівні ігри, лексичні, граматичні, фонетичні, орфографічні, творчі тощо. З'ясовано перспективні напрями розвитку дистанційного вивчення іноземної мови.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, специфіка, форми та методи дистанційного навчання, інтерактивне навчання.

Alina KOVALENKO,
orcid.org/0000-0001-6053-0992
Lecturer at the English Department
Petro Mohyla Black Sea National University
(Mykolaiv, Ukraine) alichka.kovalenko@gmail.com

DISTANCE LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE IN PANDEMIC CONDITIONS: SPECIFICS OF FORMS AND METHODS OF WORK

The article deals with the problem of distance learning of a foreign language in higher education establishments in pandemic conditions. Considerable attention is paid to the differentiation of two concepts: "distance education" and "distance learning". The specific features of the foreign language as a subject are determined. Organizational and methodological models of distance learning are characterized. The advantages and disadvantages of distance learning are highlighted. The most effective forms of organization of foreign language classes, which are used in the process of distance learning, are determined. Important factors which should be considered when choosing a platform for distance learning are identified. They are interface, the ability to display various materials, including audio and video recordings, presentations and links to useful Internet resources, automatic calculation of response statistics and monitoring students' performance. The advantages of online classes as a highly effective form of distance learning are explained. Some techniques and methods of teaching English remotely and their specifics are analyzed. Thematic presentations can be considered as an effective method of improving foreign language skills as they allow intensifying the understanding of educational material. They can be successfully used by the teacher at any stage of the learning process. Such an interactive form of distance learning as a web-quest allows students to expand and improve their knowledge of foreign

language, analyze and synthesize information obtained from the Internet and real knowledge in order to demonstrate their understanding of the results to the group in an interesting way. It is determined that one of the best methods that helps to improve students' language competence is a game. There are such kinds of games as: business games, individual and innovative games, simulation of situations, search and testing, problem-oriented, role play, pedagogical games, lexical, grammatical, phonetic, creative games etc. Prospective tendencies in development of distance learning are clarified.

Key words: distance learning, distance education, specifics, forms and methods of distance learning, interactive learning.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 вплинула на всі без винятку сфери суспільного життя. Сфера освіти відчула на собі, однією із перших, вплив коронавірусної епідемії та відреагувала на встановлені обмеження переведенням усієї освітньої діяльності в дистанційний режим.

Стрімкий перехід багатьох освітніх процесів в інший формат викликав необхідність швидкого пристосування до нових умов із боку державної влади, профільних міністерств і безпосередньо закладів освіти. Зміни, які відбуваються у закладах вищої освіти (дал – ЗВО), стосуються методів навчання, самого підходу до викладання, формування компетенцій у здобувачів освіти, організації навчального процесу, що викликало неоднозначну реакцію в учасників освітнього процесу.

Така криза виконала роль стимулу для інновацій в освітньому середовищі. Для забезпечення безперервності навчання та професійної підготовки розробляються суперсучасні рішення для дистанційного навчання та використовуються різні новаторські підходи, адже освіта – це не просто одне з основних прав людини. Це основоположне право, від якого безпосередньо залежить реалізація всіх інших прав людини. Освіта – це всевітнє загальне благо, найпотужніша рушійна сила прогресу для досягнення цілей у сфері розвитку суспільства й основа рівноправного, справедливого, мирного існування людської цивілізації.

Екстремальний перехід вищої освіти за умов карантину до іншого режиму навчання призвів до створення унікальної ситуації, у якій саме дистанційні технології виявилися єдино можливими засобами для здійснення освітнього процесу. Викладачі змушені організувати навчання за допомогою дистанційних технологій і доступних комунікацій в електронному інформаційно-освітньому середовищі. Тому перед спеціалістами постало питання оволодіння навичками використання у навчанні можливостей засобів інноваційних технологій і їх поєднання зі звичними традиційними засобами, формами та методами навчання.

Аналіз досліджень. Розвиток технологій дистанційного навчання мав місце і в період до пандемії, у міру вдосконалення технічних засобів і

носіїв інформації. На початку третього тисячоліття у навчанні починає широко застосовуватися мережа Інтернет. Це і спонукало багатьох дослідників надати перевагу вивченню теорії та практики застосування цієї мережі для удосконалення освітнього процесу, зокрема організації дистанційного навчання.

Дослідження у цій галузі здійснювали Б. І. Шуневич, В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, М. В. Коваль та ін., але, незважаючи на багатовекторність підходів, методика навчання іноземних мов за допомогою лише дистанційного формату роботи з усім комплексом проблем системно ще не розглянута і вимагає детального вивчення.

Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні була затверджена Міністерством освіти України у 2000 р. Відповідно до неї дистанційною вважають таку форму навчання, яка повинна бути рівноцінною з очною, вечірньою, заочною формами навчання й екстернатом і реалізовуватися переважно з допомогою дистанційних технологій навчання (Блощинський, 2015: 8).

Іншими словами, дистанційна освіта забезпечує навчання й отримання необхідних знань віддалено від навчального закладу за допомогою освітніх технологій і різних комунікаційних засобів, але слід розрізняти поняття «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання». Розглянемо дослідницькі погляди на визначення цих понять.

Є. С. Полат розглядає дистанційне навчання із двох позицій: як форму навчання і як один зі складників всієї освітньої системи. Під дистанційною формою навчання вчений вбачає таку форму навчання, за якої викладач і здобувач освіти здійснюють взаємодію між собою на відстані та зберігаються всі характерні для навчального процесу компоненти (мета, зміст, методи, засоби навчання й організаційні форми), і все це реалізується за допомогою специфічних засобів Інтернет-технологій або інших інтерактивних засобів (Полат, 2004: 16).

О. В. Рибалко вважає, що дистанційна освіта є специфічною організацією навчального та педагогічного процесу, який базується на використанні дистанційних, інформаційних і телекомунікаційних технологій (Кухаренко та ін., 2002).

А. В. Хуторський дистанційним називає такий різновид навчання, за якого суб'єкти навчання розділені відстанню, а здійснення освітнього процесу забезпечується використанням засобів телекомунікації (Блощинський, 2014: 12).

Р. В. Шаран визначає дистанційне навчання як самостійну педагогічну технологію, в основі якої лежить керована, дидактично забезпечена та контрольована самостійна робота здобувачів освіти з використанням для навчання сучасних засобів зв'язку (комп'ютерів, телекомунікаційних мереж тощо) (Шаран, 2010: 37).

Згідно з дослідженнями В. М. Кухаренка дистанційне навчання – це форма здобуття знань і вмінь на відстані шляхом інформатизації з використанням усіх технологій навчання. Крім того, дистанційним навчанням дослідник називає сукупність інформаційних технологій, за допомогою яких здобувач освіти отримує основний обсяг матеріалу завдяки інтерактивній взаємодії, не виключаючи самостійну роботу та контроль і оцінку знань, вмінь і навичок (Кухаренко та ін., 2002).

Проаналізовані наукові джерела дають змогу зробити висновки про те, що поняття «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання» не ідентичні. У своєму дослідженні «дистанційною освітою» будемо вважати форму навчання з наданням послуг широкому колу суб'єктів незалежно від їх місцезнаходження з допомогою інформаційних технологій, під поняттям «дистанційне навчання» – процес навчальної взаємодії викладача та здобувача освіти, який відбувається на відстані та передбачає використання інформаційних технологій, головним завданням якого є формування професійних знань і компетенцій (у нашій роботі – безпосередньо з іноземної мови).

Мета статті. Удосконалення системи освіти відбувається завдяки доміантній ролі нових інформаційних технологій, особливо сьогодні, коли людство протистоїть пандемії COVID-19 і на перший план виходить проблема впровадження дистанційного навчання, його постійного уточнення й удосконалення. Саме тому метою статті є дослідження специфіки використання різних форм, методів і способів дистанційного навчання; вивчення можливостей використання за дистанційного навчання як традиційних, так і інноваційних технологій викладання іноземної мови (англійської) у немовних спеціальностей ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Звернемося до проблеми навчання іноземної мови за сучасних умов та в інформаційно-освітньому середовищі, яка має свої особливості, зумовлені специфі-

кою предмету. Під час здійснення дистанційного навчання англійської мови необхідно враховувати те, що базовим компонентом змісту навчання іноземних мов є не основи наукових знань, а способи діяльності, які забезпечують засвоєння різних видів мовної діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння, тобто формування умінь, пов'язаних зі спілкуванням. Крім того, предмет «Іноземна мова» вважається «безпредметним», що означає можливість спілкування на будь-які теми залежно від віку, інтересів, уподобань здобувачів освіти. Істотною відмінністю можна вважати і щільність спілкування (об'єм мовної практики) й об'єм навчальних дій, які мають дуже тісний взаємозв'язок. Названі особливості важливо враховувати в організації дистанційного навчання іноземної мови.

Серед моделей дистанційного навчання для дистанційного вивчення іноземної мови доцільно використовувати два різновиди: традиційно-дистанційне й електронно-дистанційне навчання. Характерними особливостями традиційно-дистанційного навчання є асинхронність у часі, постачання навчального матеріалу через пошту та інші засоби передачі інформації. Електронно-дистанційне навчання відбувається асинхронно і синхронно, зв'язок між викладачем і здобувачами освіти й обмін навчальним матеріалом відбувається з допомогою інформаційно-комунікативних технологій.

Ткі моделі мають свої переваги та недоліки. Серед переваг необхідно відзначити: соціальну рівноправність, прозорість, мобільність, оперативність, раціональність, модульність, доступність, гнучкість, можливість живого спілкування, інтерактивність, полісенсорність, моніторинговість, можливість для саморозвитку. До недоліків можна зарахувати відсутність достатньої швидкості потоку Інтернету та неповне покриття бездротовим Інтернетом територій, негативний вплив на психологічний стан відсутності особистого контакту у процесі навчання, недостатній рівень знань суб'єктів навчального процесу у галузі електронних засобів, низький рівень можливостей контролю над рівнем самостійності під час виконання завдань, зниження ступеня мотивації здобувачів освіти, непоодинокі випадки недостатнього рівня самодисципліни та самоорганізованості. Серед переваг, які важливі під час дистанційного вивчення іноземних мов, виокремлюються: доступність, комунікативність, наочність, інтерактивна взаємодія, зворотний зв'язок, самостійна робота із застосуванням нових інформаційно-комунікативних технологій, наявність позитивного емоційного фону.

Сьогодні існують уже готові платформи з усіма необхідними вмонтованими інструментами для дистанційного навчання. Найбільш розповсюдженими платформами для дистанційного навчання є Moodle, Sakai, LOTUS Learning Space, eFront. Під час вибору платформи для дистанційного навчання іноземної мови важливо враховувати такі фактори: інтерфейс, можливість викладання різноманітних матеріалів, включаючи аудіо- та відеозаписи, презентації та посилання на корисні Інтернет-ресурси, автоматичний розрахунок статистики відповідей і контроль активності слухачів. Все це дає можливість максимізувати ефект дистанційної роботи.

Практика дистанційного навчання показує, що для успішного навчального процесу та якісного вивчення іноземної мови високоефективним є проведення онлайн-занять. Основні види діяльності, які використовуються для проведення такого типу занять, подібні до видів діяльності на звичайних заняттях. До них належать: дискусії, обговорення, бесіди, рольові ігри з вирішенням навчальної проблеми, проектна діяльність, інтерактивні форми та методи навчання тощо. Усі ці види діяльності спонукають здобувачів освіти до роздумів і висловлювання думок, а розвиток самостійної діяльності сприяє виникненню зацікавленості, пізнавального мислення, творчості, наполегливості та ініціативи у вирішенні навчальних проблем.

Коротко зупинимось на деяких прийомах, формах, методах викладання англійської мови, які показали при використанні у процесі дистанційного навчання високу ефективність, проаналізуємо їхню специфіку.

Ефективним прийомом удосконалення іноземної мови можна вважати тематичні презентації. Презентації можна використовувати як для початкового рівня знань у здобувачів освіти, так і для високого. Використання такого виду навчальної діяльності дозволяє інтенсифікувати засвоєння навчального матеріалу. Презентація дозволяє впливати одразу на декілька видів пам'яті: зорову, слухову, емоційну, а подекуди і моторну. При організації онлайн-заняття з використанням презентації навчальний матеріал представляється наочно та доступно. У процесі виступу здобувач освіти має можливість використовувати ключові слова, схеми, таблиці, картинки. Це дозволяє висловлення будувати послідовно, розгорнуто, впевнено і виразно. Використання тематичних презентацій вважається повністю виправданим у процесі навчання як загальної, так і ділової та професійно-орієнтованої англійської мови. Так, наприклад, для студентів-юристів актуальними є презентації

на теми: «Famous English and American lawyers», «The judicial system in the English-speaking countries», «Legal professions in the UK and USA», «The US Supreme Court», «British Parliament: its past and present». Ці теми мають великий об'єм матеріалу, до того ж їх засвоєння неможливе без використання ілюстративного матеріалу. Презентації у таких ситуаціях є найбільш вдалим засобом навчання.

Слід відзначити, що, виконуючи наочно-ілюстративну функцію, мультимедійні презентації можуть бути успішно використані викладачем на будь-яких етапах навчального процесу: введення та закріплення лексичного і граматичного матеріалу, контролю вивченого матеріалу тощо. Створення презентацій є невід'ємним складником самостійної роботи здобувачів освіти. Можуть бути використані при аудіюванні, переказі текстів, складанні діалогів. Розробка презентацій сприяє підвищенню інформаційної культури, мотивації та самооцінки студентів. Досвід показує високий рівень ефективності використання презентацій за дистанційного вивчення англійської мови.

Доцільним за дистанційного вивчення іноземної мови є використання інтерактивних форм і методів. Розглянемо докладніше деякі з них.

Тренінг – це форма інтерактивного навчання, метою якої є розвиток навичок міжособистісного спілкування та поведінки у спілкуванні. Перевагою тренінгу вважається те, що всі учасники активно включені у процес навчання. Викладач, котрий проводить тренінг, повинен володіти психолого-педагогічними знаннями та вміння доцільно використовувати їх у процесі навчання, знати методику отримання інформації, вміння збирати її та представляти учасникам, впливати на їх поведінку та відносини. Здобувачі освіти при цьому всі активно включаються в роботу, поважають почуття та погляди інших, дотримуються правил роботи у групі. Завдяки ефективному сполученню теорії та інтерактивних вправ відбувається якісне засвоєння навчального матеріалу.

У контексті застосування за дистанційного вивчення іноземної мови такої інтерактивної форми, як проблемне навчання, важливою є не тільки навчальна проблема чи проблемна задача, а й уміле викладення питань для розгляду. Запитання у процесі організації діяльності студентів допоможуть навчити їх відтворювати по пам'яті отриману інформацію і виконувати репродуктивні дії. Як наслідок – це буде стимулювати творче мислення здобувачів освіти, дозволяючи їм відкривати та здобувати нові знання, навички й уміння.

Робота (обговорення) у групах проводиться зазвичай за конкретною темою та націлена на знаходження правильного рішення і досягнення кращого взаєморозуміння. Групові дискусії сприяють кращому засвоєнню матеріалу. На першому етапі дається завдання на визначений період часу, протягом якого необхідно підготувати обґрунтовану, детальну відповідь. На другому етапі подібні дискусії з участю викладача приводять до загального рішення чи висновку.

Актуальною та результативною вважається така форма роботи, як веб-квест. Під веб-квестом слід розуміти такий вид пошукової діяльності, за якого студенти добувають необхідну інформацію в Інтернет-мережі за вказаними адресами. Квести сприяють ефективному використанню часу здобувачів освіти, розвитку критичного мислення, оцінювання, аналізу та синтезу отриманої інформації. Для дистанційного вивчення іноземної мови доцільно використовувати веб-квести таких різновидів: створення інтерактивної історії, у ході якого здобувачі освіти зупиняються на певному варіанті продовження дослідження, обираючи два-три можливі напрямки; аналіз будь-якої створеної проблеми та відображення результатів у документі; проведення інтерв'ю з віртуальним образом у режимі реального часу тощо.

Існує велика кількість завдань для веб-квестів: таємниче розслідування, аналітичне або творче завдання, наукове дослідження, планування, проектування і багато інших. Зазвичай теми квестів можуть бути різноманітними, а проблемні завдання характеризуватися різним рівнем складності. Представлення результатів виконання умов веб-квесту відбувається за допомогою усного звіту, створення презентації, написання есе, створення веб-сторінки тощо.

Така інтерактивна форма дистанційного навчання дає змогу здобувачам освіти розширити й удосконалити знання з іноземної мови, аналізувати та синтезувати інформацію, отриману з мережі Інтернет, і реальні знання, продемонструвати у цікавій формі групі своє розуміння результатів проведеної роботи.

Одним із методів, який сприяє розвитку мовної компетенції, більш швидкому та міцному засвоєнню навчального матеріалу та має високий рівень мотивації здобувачів освіти, є гра. Існує багато різновидів ігор: лексичні, граматичні, фонетичні, орфографічні, творчі тощо. Серед ігрових видів діяльності можна також виокремити ділові ігри, проектування, індивідуальні та інноваційні ігри, «контурні» ділові ігри та моделювання ситуацій, пошуково-апробаційні, проблемно-орієнтовані,

рольові педагогічні та керівні ігри. Коротко проаналізуємо специфіку окремих різновидів ігор, які практикуються за дистанційного вивчення іноземної мови.

Дидактичні ігри мають перед собою чітку мету і відповідні їй педагогічні результати. На етапі засвоєння нових знань можливості дидактичних ігор поступаються традиційним формам навчання, тому їх ми рекомендуємо використовувати під час перевірки результатів навчання та вироблення вмій і навичок. Такий клас ігор допомагає студентам під час вивчення іноземної мови у розвитку інтелектуальних здібностей, пам'яті, мислення, кмітливості.

Ігри-вправи удосконалюють пізнавальні здібності студентів, сприяють закріпленню навчального матеріалу, розвивають уміння використовувати його за нових умов. Прикладами ігор-вправ є кросворди, ребуси, вікторини в рамках розмовних тем, які вивчаються.

Ігри-подорожі передбачають осмислення та закріплення того чи іншого навчального матеріалу. Активність здобувачів освіти в цих іграх може бути виражена в розробці та створенні щоденників, написанні листів, накопиченні різного пізнавального матеріалу. Цей вид роботи характеризується активністю уяви.

Резюмуючи викладене, необхідно відзначити, що ігри можна віднести до групи інтерактивних способів навчання практичного володіння іноземною мовою, які сприяють підвищенню рівня мотивації здобувачів освіти до вивчення іноземної мови. Використання такого методу навчання ефективно як за традиційного вивчення іноземної мови, так і за дистанційного.

Висновки. Проведене дослідження вказує на те, що існують широкі перспективи для розвитку дистанційного вивчення іноземної мови. Так, робота з інформацією у перспективі дасть змогу використовувати засоби автоматичної підготовки текстів, отриманих безпосередньо з Інтернету, для використання їх у навчальному процесі. Об'єм навчальних дій буде збільшуватися за рахунок використання нових автоматизованих систем інтелектуального діалогу, які знаходяться на початковому етапі розвитку, для роботи і з текстом, і з мультимедіа. Щільність спілкування у перспективі має змогу підвищитися за рахунок використання технологій доповненої реальності.

Слід також відзначити, що за умов карантинних обмежень більшість видів аудиторної роботи – дискусії, мозковий штурм, презентації, ділові ігри тощо – викладачі проводять у віртуальному просторі. Для вивчення іноземної мови

широко використовуються групові онлайн-заняття на різних освітніх платформах. Формат навчання переважно змішаний – частина тем вивчається на заняттях, частина – як завдання для самостійної роботи студентів.

Свідомі викладачі іноземної мови постійно знаходяться в пошуку найбільш результативного й ефективного способу навчання. На практиці спостерігаємо, що педагоги поступово впроваджують нові методики викладання, проводять

дослідження для покращення якості дистанційного навчального процесу. Обов'язкове дистанційне навчання під час пандемії ставить перед ними безліч проблемних запитань, які потребують нагального вирішення та стимулюють продовження пошуку.

Дослідження показує, що перехід на онлайн через пандемію допоміг ЗВО, викладачам, здобувачам освіти, керівникам відкрити нові можливості та придбати новий позитивний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. *Вісник Національної академії Державної служби України. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 3. С. 5–25.
2. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
3. Лук'яненко В. В. Досвід упровадження дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів з англійської мови. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 2. С. 70–75.
4. Олійник В. О. Інноваційні технології дистанційного навчання іноземної мови для студентів немовних ВНЗ. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 238–246.
5. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения : учебное пособие. Москва. Издательский центр «Академия», 2004. 416 с.
6. Постоленко І. Ефективне навчання англійської мови дистанційно. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2015. № 1 (23). С. 104–108.
7. Шаран Р. В. Професійна підготовка магістрів інформаційних технологій в системі дистанційної освіти США : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2010. 249 с.

REFERENCES

1. Bloshchynskiy I. H. Sutnist ta zmist poniattia “dystantsiine navchannia” v zarubizhnii ta vitchyzniani naukovii literaturi [Essence and content of the notion “distance learning” in foreign and national scientific literature]. Magazine of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, 2015, issue 3, pp. 5–25. [in Ukrainian]
2. Kukharenyko V. M., Rybalko O. V., Syrotenko N. H. Dystantsiine navchannia: umovy zastosuvannia. Dystantsiinyi kurs: navch. pos. Kharkiv: NTU “KhPI”, “Torsinh”, 2002. 320 p.
3. Lukianenko V. V. Dosvid uprovadzhennia dystantsiinoho navchannia dlia orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv z anhliiskoi movy [Experience of implementing distance education for organization of students’ self-work in English for professional purposes]. Pedagogical process: theory and practice, Kyiv, 2014, issue 2. 70–75 pp.
4. Oliinyk V. O. Innovatsiini tekhnolohii dystantsiinoho navchannia inozemnoi movy dlia studentiv nemovnykh VNZ [Innovative technologies of distance learning in foreign languages teaching in the non-linguistic universities]. Linguistic research. 2014, issue 38, pp. 238–246. [in Ukrainian]
5. Polat E. S. Teoriya y praktyka dystantsyonnohoobuchenya: Ucheb. posobyе dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi. Moskva: Yzdatelskyi tsentr “Akademyia”, 2004. 416 p.
6. Postolenko I. Efektyvne navchannia anhliiskoi movy dystantsiino. Porivnialno-pedahohichni studii [Effective distance learning of English]. Comparative and pedagogical studies, 2015, № 1 (23), 104–108 pp.
7. Sharan R. V. Profesiina pidhotovka mahistriv informatsiinykh tekhnolohii v systemi dystantsiinoi osvity SShA: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04. Ternopil, 2010. 249 p.